

Mariola Wołk

(Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn,

e-mail: mariola.wolk@uwm.edu.pl)

ORCID: 0000-0002-4529-1644

O POZOSTAŁYCH I RESZCIE CZEGOŚ JAKO WYKŁADNIKACH REFERENCJI

1. W centrum zainteresowań w niniejszym tekście znajdują się dwa podobne do siebie wyrażenia pełniące w języku funkcję wykładników referencji ogólnej, tj. wyznaczające zbiór obiektów. Są to jednostki *pozostały*, a w zasadzie jej pluralna postać w obu rodzajach (męskoosobowym i niemęskoosobowym), czyli *pozostali* i *pozostałe*, oraz *reszta czegoś*. Zostaną one zestawione z prostszym od nich, być może nawet niedefiniowalnym [por. Wierzbicka 2006, 155–156], wyrażeniem *inny* (*inni* / *inne*) także pełniącym funkcję referencjalną. Celem podjętych badań będzie określenie ich specyfiki jako wykładników referencji i odpowiedź na pytanie o wzajemne relacje semantyczne między nimi, w szczególności rozstrzygnięcie kwestii ich prawdopodobnej synonimiczności (rozumianej tu wąsko, jako równoznaczność, czyli obustronna implikacja) [por. Bednarek, Grochowski 1997, 17–18].

Zacząć należałoby od sprecyzowania przedmiotu badań. Uzasadnienia wymaga przede wszystkim decyzja o poddaniu analizie pluralnej postaci przymiotnika *pozostały*, podczas gdy w słownikach słowo to rejestrowane jest w formie liczby pojedynczej, a przegląd autentycznych kontekstów jego występowania¹ również daje wynik pozytywny, por. np.: *Pozostała część skały, ukryta pod wodą, symbolizuje naszą podświadomość, Trzeba było zmobilizować wszystkie siły na pozostały szmat drogi, Część załóg skierowano do Modlina, a pozostały personel do Torunia*. Z przytoczonymi, stosunkowo nielicznymi przykładami singularnych wystąpień tego wyrażenia kontrastują jednak nieudane językowo konstrukcje będące próbą standardowych podstawień takiej formy w miejsce przymiotnika w liczbie mnogiej. Por. np.:

(1) *Weź z kosza pozostałe jabłka* vs *Weź z kosza *pozostałe jabłko*.

(2) *Pozostałe cukierki daj dzieciom z podwórka* vs **Pozostałego cukierka daj dziecku z podwórka*.

¹ Autentyczne przykłady wystąpień opisywanych jednostek zostały zaczerpnięte z Narodowego Korpusu Języka Polskiego (dalej: NKJP).

- (3) *Studentom, którzy zdali egzamin, gratuluję, natomiast pozostali studenci muszą zmierzyć się jeszcze z egzaminem poprawkowym vs Studentom, którzy zdali egzamin, gratuluję, natomiast *pozostały student musi zmierzyć się jeszcze z egzaminem poprawkowym.*

Przeprowadzony test substytucji pokazuje dewiacyjność połączeń przymiotnika *pozostały* w liczbie pojedynczej z rzeczownikami policzalnymi, natomiast przywołane wcześniej autentyczne wystąpienia tego wyrażenia zdają sprawę ze specyfiki takich singularnych użyć, która polega na możliwości dostawienia do badanego słowa określeń miary, takich jak np. *część*, oznaczających w istocie nie pojedyncze obiekty, lecz zbiór (por. np. *pozostały personel*) lub też byt stanowiący odcinek, a nie punkt, w branej pod uwagę materii (przestrzeni lub czasie) (por. np. *pozostała część skały, pozostały szmat drogi*, a także: *pozostała część dnia*). W gruncie rzeczy mamy tu zatem do czynienia z odniesieniem innym, niż mogłaby sugerować gramatyczna forma przymiotnika, we wszystkich wypadkach w grę wchodzi bowiem referencja ogólna.

Cecha ta jest kompatybilna z odniesieniem drugiego wybranego do zbadania wyrażenia *reszta czegoś*. Taka jego postać jest uzasadniona o tyle, że stanowi pełny zapis jednostki języka [w rozumieniu A. Bogusławskiego 1976], wraz z miejscem walencyjnym, które prawostronnie obligatoryjnie otwiera, a które ze względu na lewostronny kontekst (wypowiedzenia lub wypowiedzi), o którym będzie mowa dalej, może ulec elipsie, por. np. *Jeden na schodach, a reszta w środku, Pięćdziesiąt procent od zaraz, reszta w ratach*. W obu przykładowych zdaniach chodzi oczywiście o *resztę czegoś*, tj. *resztę osób, resztę pieniędzy*. Zdanie sprawy z pełnej postaci analizowanej jednostki języka ma także taki walor, że odróżnia ją od innych jednostek z głównym członem *reszta*, niewchodzących w zakres podjętych badań, mianowicie *reszty* oznaczającej pieniądze (np. *wydać komuś resztę*) i *reszty* w matematyce (np. *reszta z dzielenia*) [por. WSJP; https://www.wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=56607&id_znaczenia=0, dostęp 9.04.2021]].

Dwie wybrane do analizy jednostki należą jednak do różnych części mowy: *pozostali / pozostałe* są przymiotnikiem, *reszta czegoś* to rzeczownik. Ani jedna, ani druga nie występuje w pozycji orzecznika, czym odróżniają się od wyrażenia *inny*, por. nieakceptowalne wypowiedzenia (4) i (5) z akceptowalnym (6):

- (4) **Te osoby są pozostałe.*
 (5) **Te rzeczy są resztą.*
 (6) *Te sukienki są inne.*

Jako że obserwacji podlegać będą cechy indeksowe badanych jednostek, uwaga powyższa ma charakter czysto porządkujący. Przymiotnik *inny*, w przeciwieństwie do dwójki *pozostali / pozostałe* i *reszta czegoś*, może oznaczać zarówno pojedyncze obiekty, jak i zbiory. Ze względu na

przedmiot i specyfikę tych badań (tj. oznaczanie zbioru przez centralne dla tego opisu wyrażenia) w tej analizie zostaną wzięte pod uwagę jego wystąpienia w liczbie mnogiej.

2. Wspólną właściwością badanych wyrażeń jest mechanizm referencji. Wszystkie trzy oznaczają zbiór zrelatywizowany do innego, wcześniej określonego zbioru (w tym także jednoelementowego). Por. próbki autentycznych przykładów:

- (7) *Studenci i pozostali uczestnicy konkursu wyglądali zza kulis.*
- (8) *Z całej przemowy zrozumiał na dobrą sprawę tylko to, że wróci. Pozostałe słowa docierały do niego z opóźnieniem.*
- (9) *Adres ewentualnie mógłbym podać, ale pozostałe dane są moją osobistą własnością.*
- (10) *Od jego wrzasków pobudzili się pozostali pacjenci.*
- (11) *Najstarszy biegnący na czele miał może szesnaście lat, pozostali nie więcej jak trzynaście – czternaście.*
- (12) *Ona pierwsza zaczęła wyć, a za nią kasjerka Michalina i reszta panien bufetowych.*
- (13) *Czterech nas leżało z karabinami przy oku, reszta plutonu o trzydzieści metrów dalej.*
- (14) *Po nas rzucili po garści ziemi wujek Józef, ciotka Stacha i reszta rodziny.*
- (15) *Jeden na schodach, a reszta w środku, jak popadło.*
- (16) *Jeden stał przy wagonie, a reszta pętała się po rampie.*
- (17) *No i jak spotulniała, to inni nabrali śmiałości.*
- (18) *Niektórzy nazywają to losem, inni pechem.*
- (19) *Był to jedyny zajęty stolik w kasynie. Wszystkie inne były wolne.*
- (20) *Przy poniedziałku w gospodzie spokój i mało gości, ale w inne dni, a już szczególnie w soboty, to pełno ludzi.*
- (21) *Znajoma widziała na własne oczy i inni widzieli.*

Wspomniany wcześniej lewostronny kontekst dotyczy elementu, w relacji do którego wyznacza się zbiór za pomocą każdej z opisywanych jednostek. Jego formalna realizacja może mieć postać jednego wyrażenia wchodzącego w skład wypowiedzenia z badaną jednostką, tj. frazy niezdaniowej (nominalnej) (np. (9) – adres vs pozostałe dane, (11) – najstarszy biegnący vs pozostali biegnący, (12) ona vs reszta panien bufetowych, (13) czterech nas vs reszta plutonu, (14) my vs reszta rodziny, (17) ona vs inni, (20) poniedziałek vs inne dni, (21) znajoma vs inni), lub odrębnego zdania jak w przykładzie (19) (por. także np.: *Skinęła twierdząco głową. Reszta towarzystwa nie bardzo rozumiała, o co chodzi, bo rozmawiali ze sobą po polsku, Przez cały dzień Kuc jadł ciastka, huknął wesoło i pozwalał się głaskać do woli po włosach. W pozostałe dni trzymał się Wojtusią*). Brak lewostronnego „poprzednika” rzutuje nie tyle na akceptowalność wypowiedzeń, ile na ich skuteczność (przejrzystość) referencjalną, por. np. *Podparła się pod boki, patrząc zaczepnie na pozostałe, Pozostali zrejterowali pospiesznie, Pozostali znikli w lesie*. Z formy fleksyjnej badanych wyrażeń można w takim wypadku wnioskować jedynie o odniesieniu osobowym i płci identyfikowanych za ich pomocą obiektów.

O podobieństwie porównywanych wyrażen świadczy możliwość ich wzajemnej substytucji. Por. np.:

- (7) *Studenci i pozostali / inni uczestnicy konkursu / reszta uczestników konkursu wyglądali/ wyglądała zza kulis.*
- (8) *Z całej przemowy zrozumiał na dobrą sprawę tylko to, że wróci. Pozostałe słowa Reszta słów / Inne słowa docierały/a do niego z opóźnieniem.*
- (9) *Adres ewentualnie mógłbym podać, ale pozostałe dane / reszta danych / inne dane są/jest moją osobistą własnością.*
- (10) *Od jego wrzasków pobudzili/pobudziła się pozostali pacjenci / reszta pacjentów / inni pacjenci.*
- (11) *Najstarszy biegnący na czele miał może szesnaście lat, pozostali / reszta / inni nie więcej jak trzynaście – czternaście.*
- (13) *Czterech nas leżało z karabinami przy oku, reszta plutonu / pozostała część plutonu / inni z plutonu o trzydzieści metrów dalej.*
- (15) *Jeden na schodach, a reszta / pozostali / inni w środku, jak popadło.*

Akceptowalność przytoczonych wypowiedzi nie oznacza jednak ich wzajemnej równoznaczności. Różnica zarysowuje się pomiędzy jednostkami *pozostali / pozostałe* i *reszta czegoś* a wyrażeniem *inni*. Dobrze pokazuje ją test substytucji zastosowany w przykładzie (18')

- (18') *Niektórzy nazywają to losem, inni / pozostali / reszta pechem.*

Zakres zbiorów wyznaczanych za pomocą przymiotnika *inni* nie musi być tożsamy z zakresem wyznaczanym przez *pozostałych* i *resztę czegoś*. W wypadku dwóch ostatnich wyrażen mamy najpewniej do czynienia – co jeszcze będzie poddane weryfikacji w dalszej części rozważań – z dopełnieniem / uzupełnieniem wyczerpującym brany pod uwagę zbiór, w wypadku wyrażenia *inni* tak być nie musi. Świadczy o tym chociażby możliwość kontynuowania uzupełnień (reiteracji) z udziałem tego słowa, por. akceptowalne wypowiedzenie (18'') z nieakceptowalnym (18''')

- (18'') *Niektórzy nazywają to losem, inni pechem, jeszcze inni przeznaczeniem.*
- (18''') *Niektórzy nazywają to losem, pozostali pechem, *jeszcze pozostali przeznaczeniem.*

Obserwację tę potwierdza także przykład (22), pokazujący zbyt szeroki i przez to nieadekwatny zakres przymiotnika *inny* w niektórych kontekstach (por. z akceptowalnym (22') zawierającym wyrażenia *pozostali / / pozostałe* i *reszta czegoś*) oraz wypowiedź–reakcja w trzech wariantach minidialogu w przykładach (23), (23') i (23'')

- (22) *Do jednej trzeciej masy dodaj kakao, *inną część wymieszaj z bakaliami.*
- (22') *Do jednej trzeciej masy dodaj kakao, pozostałą część / resztę wymieszaj z bakaliami.*
- (23) *Weź inną część ciasta. – *Którą? (Tę z kakao czy tę z rodzynkami, a może tę z czekoladą?)*
- (23') *Weź pozostałą część ciasta. – *Którą? (Tę?)*
- (23'') **Weź resztę części ciasta. – Które? (Te?)*

O ile dopytanie o możliwość identyfikacji rzeczowej części ciasta jest uzasadniona w przykładzie (23), o tyle w dwóch następnych już nie bardzo, zwłaszcza że samo połączenie **reszta części* (por. 23⁾ w rozpatrywanym kontekście wygląda na dewiacyjne (por. dalej, przykład (26)). Jeśli mówimy o *pozostalej części czegoś* lub *reszcie czegoś*, to raczej nie zakładamy możliwości wyboru.

Z przedstawionymi refleksjami skorelowana jest jeszcze jedna właściwość słowa *inni*. Otóż pojawia się ono w zdaniach gatunkowych, często mających charakter sentencjonalny, por. np. *Warto pomagać innym, Trzeba żyć dla innych*. Wprawdzie możliwe są również podobne konteksty z jednostkami *pozostali / pozostałe* i *reszta czegoś*, ale będą one referencjalnie przejrzyste (i zarazem „skuteczne”) tylko wówczas, gdy określi się zbiór przez nie wyznaczany, np.: *Warto pomagać pozostałym / reszcie* vs *Warto pomagać pozostałym pacjentom / reszcie pacjentów, Trzeba żyć dla pozostałych / reszty* vs *Trzeba żyć dla pozostałych dzieci / reszty dzieci*. To zaś powoduje przejście z – zamierzonej i znamiennej dla *innych* w rozpatrywanym kontekście – referencji gatunkowej, pozwalającej na odniesienie zbioru do ludzi w ogóle, w referencję ogólną kolektywną lub dystrybucyjną, operującą już na określonych zbiorach.

Przeprowadzone obserwacje pozwalają na wysnucie następującego wniosku. W wypadku wyrażenia *inni / inne* istnieje możliwość referencjalnego operowania na zbiorze nieokreślonym, co pozwala na niezawężanie zakresu odniesienia, co chociażby na przykład ze względu na zdania generacyjne stanowi w języku właściwość pożądaną. Jednostki *pozostali / pozostałe* i *reszta czegoś* stosowane są do działań referencjalnych na zbiorach określonych i zamkniętych. Zbiór przez nie wyznaczany zdaje się pozostawać w relacji komplementarnej w stosunku do zbioru, z którym referencjalnie koreluje. Można by chyba nawet mówić o rozłączności i dychotomiczności elementów (zbiorów) podlegających operacji wyznaczania.

3. W dalszej części rozważań chciałabym poszukać ewentualnych różnic pomiędzy wyrażeniami *pozostali / pozostałe* i *reszta czegoś*. Dotychczasowe obserwacje dotyczące ich wzajemnej substytucji, idącej w parze z takim samym rezultatem wyznaczania obiektów, pozwalają skłaniać się w ustaleniach ku synonimii. Pytanie tylko, czy rzeczywiście jednostki te funkcjonują identycznie. Zdania zamieszczone poniżej pokazują, że na pewno nie zawsze. Por.:

- (24) *Remek czyścił broń. Dwaj pozostali rozmawiali o czymś szeptem / *Reszta dwóch rozmawiała o czymś szeptem.*
- (25) *Graliśmy w czwórkę i tak się złożyło, że pozostali trzej partnerzy byli ode mnie starsi / Graliśmy w czwórkę i tak się złożyło, że *reszta trzej partnerów była ode mnie starsza.*
- (26) *Po chwilowym zamieszczeniu pozostała część chętnych do uczestniczenia w strajku zaczęła dołączać nowe postulaty / Po chwilowym zamieszczeniu *reszta części chętnych do uczestniczenia w strajku zaczęła dołączać nowe postulaty.*

O ile przymiotnik *pozostali / pozostałe* łączy się z liczebnikami i wyrażeniami określającymi miarę (np. *część*), o tyle rzeczownik *reszta* takich połączeń nie dopuszcza. Możliwe jest jedynie mówienie o *całej reszcie czegoś*, analogicznie do układu *wszyscy pozostali / wszystkie pozostałe*. Blokada dla liczebnika i określeń miary przy *reszcie* wynika według mnie ze specyfiki semantycznej tej jednostki. W zbiorze wyznaczanym przez przymiotnik *pozostali / pozostałe* daje się wyodrębnić jego elementy bądź fragmenty (czy też „podzbiory”), w zbiorze wyznaczanym przez rzeczownik *reszta* *czegoś* elementy tworzą jedną całość, masę *czegoś*, w której na poziomie mówienia o niej nie uwzględnia się poszczególnych, składających się na nią elementów (co nie implikuje niemożliwości podziału reszty *czegoś* na części lub elementy). Taka właściwość pozwala na użycie tej jednostki w kontekstach, w których nie tylko stroni się od precyzowania jej zakresu odniesienia, lecz także świadomie rozciąga się go na bliżej nieokreślone zdarzenia czy stany rzeczy, w tym na zjawiska abstrakcyjne, np.: *To wszystko, co mogłem zrobić. Reszta to już tylko los i czekanie, Wydaje mi się tylko, że ze mną tutaj jesteś, czy też jesteś naprawdę, ty i tylko ty, a reszta jest złudzeniem. Myślę, że skoro ty co roku dostajesz angaż, to dowód, że już wywalczyłaś sobie ich szacunek i uznanie. Resztą się nie przejmuj*, por. także słynne Szekspirowskie *Reszta jest milczeniem*.² W referencji wyrażenia *pozostali / pozostałe* dominuje zatem dystrybutywne ujęcie zbioru, a w referencji wyrażenia *reszta* *czegoś* – ujęcie kolektywne.

4. Kolejną część tych rozważań poświęcę kwestii, której zwiastuny pojawiły się przy okazji charakterystyki innych właściwości opisywanych jednostek. Sprowadza się ona do pytania: czy zbiór wyznaczany przez wyrażenia *pozostali / pozostałe* i *reszta* *czegoś* stanowi komplementarne uzupełnienie zbioru, z którym pozostaje w relacji identyfikowania (tj. zbioru–poprzednika)? Prościej można by sprowadzić tę wątpliwość do pytania: czy *pozostali / pozostałe* i *reszta* *czegoś* to – w roboczym przybliżeniu – ‘wszyscy inni / wszystkie inne / wszystko inne’?

Gdyby problem ten można było rozwiązać bezdyskusyjnie, połączenia w rodzaju *wszystkie pozostałe towary, wszyscy pozostali pacjenci* czy też *cała reszta pracowników* trzeba by z miejsca odrzucić jako nieakceptowalne (tj. pleonastyczne). Tymczasem nawet jeśli uzna się je za redundantne, to swoista nadwyżka semantyczna da się funkcjonalnie uzasadnić, chociażby hiperbolą. Są to akceptowalne i empiryczne połą-

² Niebezzasadne byłoby rozważenie problemu ewentualnej odrębności wyrażenia *reszta* w przytoczonych kontekstach. Wygląda ono bowiem na ciąg jednosegmentowy, bez prawostronnego miejsca walencyjnego. Wydaje się jednak, że interpolacja frazy nominalnej jest możliwa, por. np. *reszta spraw*. Poza tym nawet jeśli wysłowienie określające byty mieszczące się w zakresie odniesienia słowa *reszta* jest z punktu widzenia mówiącego niepotrzebne lub wręcz niewskazane, to jednak zawsze do *czegoś* się ono odnosi, tyle że byty te są nieuchwytnie, sytuują się w sferze abstraktów, często o charakterze ontologicznym.

czenia. Wątpliwe pod tym względem są natomiast układy z udziałem badanych jednostek i zanegowanym wyrażeniem *wszystkie*, będące próbą sprowadzenia do sprzeczności, por.:

- (27) *Zjadł wszystkie śliwki w czekoladzie, a *pozostałe, ale nie wszystkie, cukierki rozdał dzieciom z podwórka.*
 (28) *Zjadł wszystkie śliwki w czekoladzie, a *resztę cukierków, ale nie wszystkie, rozdał dzieciom z podwórka.*

Frazę **pozostałe / reszta x, ale nie wszystkie x* trzeba by uznać za wewnętrznie sprzeczną. Taki rezultat testów falsyfikacyjnych jest kompatybilny z dewiacyjnością następujących układów:

- (29) **Weź wszystkie śliwki w czekoladzie, pozostałe cukierki oddaj dzieciom z podwórka, a resztę cukierków po prostu wyrzuć.*
 (30) **Weź wszystkie śliwki w czekoladzie, resztę cukierków oddaj dzieciom z podwórka, a pozostałe cukierki po prostu wyrzuć.*
 (31) **Weź wszystkie śliwki w czekoladzie, pozostałe cukierki oddaj dzieciom z podwórka, a inne cukierki po prostu wyrzuć.*
 (32) **Weź wszystkie śliwki w czekoladzie, resztę cukierków oddaj dzieciom z podwórka, a inne cukierki po prostu wyrzuć.*

Dewiacyjne są zarówno przykłady (29) i (30), w których współwystępują ze sobą na zasadzie wzajemnych uzupełnień jednostki *pozostali / / pozostałe* i *reszta czegoś*, jak i zdania (31) i (32), w których w funkcji dodatkowego uzupełnienia występuje wyrażenie *inne*. Nieudane próby uzupełnienia zbioru wyznaczanego przez badane jednostki przez jakiś inny zbiór lub jego element(y) nie przekreślają jednak możliwości ewentualnych dopowiedzeń, korekt czy też autokorekt w rodzaju: *Weź wszystkie śliwki w czekoladzie. Pozostałe cukierki rozdaj dzieciom z podwórka, ale nie zapomnij zostawić choć jednego swojemu dziecku / Resztę cukierków rozdaj dzieciom z podwórka. Jednego oczywiście zostaw dla mnie, najlepiej krówkę*. Tyle że takich zabiegów dokonuje się już nie w obrębie jednego sądu (jak w przeprowadzonych wyżej testach falsyfikacyjnych), ale na poziomie sądu odrębnego, choć powiązanego z wcześniejszym. Dlatego nie prowadzą one do dewiacji.

Wniosek o uznaniu zbioru wyznaczanego przez badane jednostki za komplementarne (wyczerpujące) uzupełnienie zbioru, o którym powiedziano wcześniej, zdaje się także, przynajmniej częściowo, wpisywać w definicyjne rozwiązania leksykograficzne przyjęte w słownikach ogólnych współczesnej polszczyzny. Wydaje się, że w takim kierunku zmierzają charakterystyki znaczenia wyrażenia *reszta czegoś* na przykład³ w SJPSz i ISJP, por. 'to, co pozostaje z całości, z ogółu po odję-

³ Powołuję się na definicje z wybranych słowników współczesnej polszczyzny, celując w opracowania dość reprezentatywne dla poszczególnych okresów polskiej leksykografii i charakteryzujące się odmiennością rozwiązań.

ciu, zużyciu, wyczerpaniu itp. jakiejś części, liczby; pozostałość, ostatek; także o ludziach: pozostali ludzie, pozostałe osoby' [SJPSz III, 50], 'reszta to część, jaka pozostaje z całości po oddzieleniu od niej innej części' [ISJP II, 438]. Definicja z WSJP nie pozostawia żadnych wątpliwości, bo proponowane tu rozwiązanie podaje się w niej *explicite*, por. *reszta* (w znaczeniu 'towaru') – 'wszystko to, co pozostaje z określonej całości po odjęciu jakiejś części' [por. https://www.wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=56607&id_znaczenia=0, wyróżnienie M.W.]. Mniej oczywiste jest natomiast to, jak interpretować pod rozpatrywanym względem charakterystyki semantyczne wyrażenia *pozostały*, por.: 'nie należący do jakiejś grupy, o której mówimy; nie ten, o którym mówimy; inny' [SJPSz II, 890], 'pozostałe osoby lub rzeczy nie należą do tych, o których mówimy' [ISJP II, 236], (w znaczeniu 'fragment') 'stanowiący inną część określonego zbioru niż ta, o której powiedziano wcześniej' [https://www.wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=39374&id_znaczenia=0]. Przede wszystkim w definicjach ze SJPSz i ISJP niezbyt fortunnie ujmuje się mechanizm referencji opisywanych jednostek. Chodzi o sformułowanie 'o których mówimy', które ma pozostawiać niejako poza swoim zasięgiem to, co nazywamy *czymś* lub *kimś pozostałym*. Tymczasem jeśli ludzi, rzeczy lub inne zjawiska określa się jako *pozostałe*, to też się o nich coś mówi. Takie ujęcie definicyjne nie dość, że nie uwzględnia mechanizmu wyznaczania obiektów przez analizowany przymiotnik, to jeszcze wprowadza identyfikacyjną niejasność. Dobrze za to zdaje z tego sprawę charakterystyka z WSJP, w której jest mowa o dwóch częściach („aktualnej” i wcześniejszej) wyznaczanego zbioru. Biorąc pod uwagę wadliwe ujęcie problemu przyjęte w definicjach w SJPSz i ISJP, wniosek o ewentualnej komplementarności zbioru wyznaczanego przez przymiotnik *pozostali* / *pozostałe* mógłby mieć w tych opracowaniach jedynie charakter presupozycyjno-życzeniowy, w wypadku definicji z WSJP można by się go dopatrywać na nieco mocniejszych warunkach. Niemniej wydaje się, że w świetle moich ustaleń wszystkie te definicje są za szerokie, nie zdają bowiem wyraźnie sprawy z tego, że *pozostałe obiekty* wyczerpują brany pod uwagę zbiór. Sformułowanie 'inna część' [z WSJP] dopuszcza pewien wybór w identyfikowaniu części (por. (18), (22), (23)), podczas gdy oba badane wyrażenia taką możliwość wykluczają.

Proponowane przeze mnie rozwiązanie umacniają obserwacje na temat pojęć, które reprezentują opisywane jednostki. Wyrażenie *pozostali* / / *pozostałe* reprezentuje pojęcie pozostałości po czymś, *reszta czegoś* – pojęcie reszty lub też resztki. Zgodnie z definicją z ISJP *pozostałość czegoś* (według mnie jednak: *po czymś*) to 'coś, co zostało po tym lub z tego' [ISJP II, 236], w SJPSz znaczenie tego wyrażenia opisuje się cyrkularnie jako 'to, co pozostało; reszta' [SJPSz II, 890], w WSJP jako 'to, co zostało po czymś' [https://www.wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=11946&id_znaczenia=4547988]. *Resztki jakiejś całości* w ISJP to 'jej część pozostała po czymś' [ISJP II, 438], w WSJP – 'niewielka część, która pozostała z ja-

kiejś całości' [https://www.wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=58041&id_znaczenia=0], a w SJPSz w podobny sposób objaśnia się znaczenie słowa *reszta*⁴ – 'to, co pozostaje z całości, z ogółu po odjęciu, zużyciu, wyczerpaniu itp. jakiejś części, liczby (...)' [SJP III, 50]. Nie wchodząc w szczegóły adekwatności przyjętych rozwiązań definicyjnych, w których nie ustrzeżono się błędnych kół (w definicji *pozostałości* ze SJPSz mamy błędne koło *idem per idem*), nie pozostawiają one jednak wątpliwości co do tego, że po *pozostałości po czymś* lub *reszcie* czy też *resztkce* nie ma już nic, co dałoby się dalej dzielić.

5. Ostatnią rzeczą wymagającą ustalenia jest sprawa definiowania badanych jednostek. Niektóre wyrażenia wyspecjalizowane w pełnieniu funkcji referencjalnej, np. zaimki osobowe czy wskazujące, nie mają cech *dictum* [por. Bogusławski 1977], jednak spora ich część łączy te dwie funkcje: indeksującą i predykatywną, tj. wyznacza obiekt, orzekając jednocześnie o nim jakąś cechę. Biorąc pod uwagę dotychczasowe ustalenia na temat właściwości opisywanych wyrażen, można stwierdzić, że należą one właśnie do tej kategorii. W związku z tym rozważenia wymaga kwestia ich adekwatnego zdefiniowania.

Konfrontatywny partner analizowanej dwójki, wyrażenie *inny*, jest semantycznie prostszy od obu badanych jednostek. Zgodnie z ustaleniami Anny Wierzbickiej [2006, 155–156] należałoby to wyrażenie uznać za niedefiniowalne. W tym kierunku zmierzały także moje wcześniejsze decyzje [Wołk 2021, 48]. Tezę tę nadal podtrzymuję, nie uważam jednak, by – możliwe w takim układzie – rozwiązanie polegające na definiowaniu wyrażen *pozostali* / *pozostałe* i *reszta czegoś* za pomocą słowa *inny* czy ściślej: formuły 'wszystko inne' (w stosownej formie fleksyjnej rzecz jasna) było właściwe. Przede wszystkim dlatego, że groziłoby ono ryzykiem ukrycia mechanizmu wyznaczania znamiennego dla obu opisywanych wykładników referencji i odróżniającego je od siebie. Jego istotą jest działanie na dwóch zbiorach: zbiorze–poprzedniku i zbiorze–uzupełnieniu (określanym przez badane wyrażenie) mającym charakter wyczerpujący (komplementarny), przy czym elementy porządkowane, na których dokonuje się operacji wyznaczania, należą do tej samej kategorii (por. dewiacyjne układy: *W koszu są jabłka. *Weź sobie trzy duże jabłka, a pozostałe gruszki oddaj sąsiadom, W torebce są cukierki. *Weź sobie trzy śliwki w czekoladzie, a resztę krówek oddaj dzieciom z podwórka*). Eksplikacja powinna zdawać sprawę zarówno z tego, jak i ze sposobu

---

⁴ Jeśli natomiast chodzi o słowo *reszotka*, to w SJPSz definiuje się w istocie jego hiponimy lub też użycia, por. w znaczeniu 1.: 'skromne, nędzne resztki. Resztki jedzenia, zapasów. Resztki urody, świetności. Resztki murów obronnych (...) Otrząsnąć się z resztek snu', w znaczeniu 2.: 'kawałek tkaniny pozostającej z całego rozprzdanego zwoju, sprzedawany w całości, często po obniżonej cenie' [SJPSz III, 50].

ujęcia zbioru–uzupełnienia, które odróżnia od siebie dwie porównywane jednostki: w wypadku przymiotnika *pozostali* / *pozostałe* mamy do czynienia z możliwością ujęcia dystrybutywnego, pozwalającego na wydzielenie w obrębie danego zbioru jakichś jego części lub elementów, w wypadku rzeczownika *reszta czegoś* – jest to ujęcie kolektywne, w którym rzeczonyj możliwości nie ma.

Biorąc pod uwagę wskazane wyżej cechy istotne analizowanych jednostek, proponuję następujące formuły eksplikacyjne:

(33) *pozostałe p*⁵

‘wszystkie *p*, które zostały po tych, o których była mowa’

(34) *reszta czegoś_i*

‘wszystko, *co_i* zostało po *czymś_j*, o *czym_j* była mowa’

gdzie elementy *p_i*, *coś_i* oznaczają zbiór–uzupełnienie, o którym orzeka się definiowaną właściwość (bycie czymś pozostałym lub bycie resztą czegoś), a *coś_j* odnosi się do zbioru–poprzednika.

Różnica między porównywanymi wyrażeniami, sprowadzająca się do ujęcia wyznaczanego zbioru, jest w obu wypadkach widoczna już w zapisie *definiendum*, natomiast postać *definiensów* stanowi niejako konsekwencję tego: w wypadku przymiotnika *pozostali* / *pozostałe* oznaczany zbiór jest zorientowany na poszczególne elementy (*p*) wchodzące w jego skład, z kolei w wypadku rzeczownika *reszta czegoś* – na pewną całość (*coś_i*) ujętą kolektywnie. Nie oznacza to niemożliwości wyodrębnienia części takiego zbioru – jest to możliwe w wypadku obu predykcji (por. *pozostałe porcje tortu* vs *reszta tortu*, w której wyodrębniamy porcje). Różnica dotyczy (jedynie) sposobu mówienia o zbiorze–uzupełnieniu.

***

Podsumowując, trzeba wyraźnie stwierdzić, że wbrew powszechnemu przekonaniu porównywane jednostki nie są synonimami, dostawione do nich konfrontatywnie wyrażenie *inni* / *inne* zaś jest ich hiperonimem. Adekwatność zgłoszonej propozycji definicyjnej (por. formuły (33) i (34)) na pewno może być przedmiotem dyskusji – zarówno na poziomie kierunku interpretacji, jak i przełożenia zgłoszonych tez na język reprezentacji semantycznej. Zwłaszcza druga sprawa nie wyklucza autokrytycznego powrotu do tego zagadnienia.

⁵ Postać *definiendum* może mieć oczywiście także formę przymiotnika w rodzaju męskoosobowym.

Bibliografia

- A. Bednarek, M. Grochowski, 1977, *Zadania z semantyki językoznawczej*, Toruń.
- A. Bogusławski, 1976, *O zasadach rejestracji jednostek języka*, „Poradnik Językowy” z. 8, s. 356–364.
- A. Bogusławski, 1977, *O interpretacji zdań z wyrażeniami okazjonalnymi*, „Przełom Humanistyczny” nr 2, s. 39–56.
- NKJP: Narodowy Korpus Języka Polskiego; nkjp.pl.
- ISJP: M. Bańko (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, t. I–II, Warszawa.
- SJPSz: M. Szymczak (red.), 1988–1989, *Słownik języka polskiego*, t. I–III, Warszawa.
- A. Wierzbicka, 2006, *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, Lublin.
- M. Wołk, 2021, *Problem synonimii wyrażen inny niż_ i różny od_*, „Prace Językoznawcze” XXIII, 1, s. 37–48.
- WSJP: *Wielki słownik języka polskiego PAN*; wsjp.pl.

**On pozostali (the remaining) and reszta (the rest)
as indicators of reference**

Summary

This paper focuses on *pozostali / pozostale (the remaining)* and *reszta czegoś (the rest of something)*, which function as indicators of reference. It is the aim of the undertaken analysis to determine how these indicators participate in the mechanism of delineating a set of objects. Additionally, the analysis is intended to describe the semantic relationship which occurs between the examined units, and in particular to verify the hypothesis that they are equivalent. Also, the study concerns the dependencies between the abovementioned expressions and a simpler qualifier *inny (another)* (in its plural forms *inni / inne (other / the others)*). All of the considered units are indicators of general reference, i.e. they identify a set, and it is their characteristic that this set is relativised to another set delineated earlier. However, they are not synonyms. Differences between *pozostali / pozostale* and *reszta czegoś* are noticeable at the level of defining the identified sets (opposition: distributivity – collectivity), while *inny (inni / inne)*, an expression that is juxtaposed with them, is their hypernym. The study offers detailed reasons for the solutions developed in the course of the analysis.

Keywords: reference – semantics – *pozostali / pozostale (the remaining)* – *reszta czegoś (the rest of something)* – *inny (inni / inne) (another (other / the others))*

Adj. Monika Czarnecka